

УДК 796.01

Ольга Єжова

Життєві цінності учнівської молоді закладів профтехосвіти

Інститут професійно-технічної освіти АПН України (м. Київ)

Постановка проблеми. Кожна суспільна формація формує потрібний їй тип особистості, який характеризується певним рівнем загальної культури, потреб, ієрархією життєвих цінностей.

Трансформації в політичній, економічній, культурній та духовній сферах нашого суспільства викликають зміни в психології, свідомості, поведінці, потребах та ціннісних орієнтаціях людини. Радикальні зміни в житті суспільства завжди супроводжуються переоцінкою цінностей, що веде до зміни світогляду [2]. Найбільш інтенсивно ці процеси відбуваються у молодого покоління. Проблема життєвих цінностей в сучасних соціально-економічних умовах набуває гострого звучання, тому і виникає необхідність вивчення ціннісних орієнтацій в різних прошарках суспільства.

В аксіологічних дослідженнях, які розробляються філософами, соціологами, психологами, педагогами, підіймаються питання цінностей, їх природи, значення, механізмів засвоєння і т. п., що сприяє розвитку аксіології – науки про цінності.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерес до ціннісної проблематики, як правило, збігається з перетвореннями в суспільстві. Так, у період 60-х років радянські філософи активно почали розробляти положення теорії цінностей, в середині 80-х відродився інтерес до аксіологічних проблем, зараз ми маємо декілька напрямів дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. В роботах В. П. Тугаринова (60-ті роки) закладено підхід до розуміння цінності як об'єктивної категорії через поняття значущості для людини. Поза людиною і без людини цінності не існують. Етимологічне значення слова “цінність” відповідає і дефініції “цінність”: цінність – те, що люди цінують. Під цінністю розуміють здатність тих чи інших предметів, явищ природи, культури і суспільства бути корисними і задовольняти потреби особистості, соціальної групи як дійсність, мети або ідеал [2; 6; 7; 9]. Ця точка зору найчастіше трапляється у вітчизняній філософській та соціальній літературі.

У психології поняття “цінності” тісно переплетене із дефініціями “значення” та “смысл”. Тому психологи розглядають цінності як усвідомлені узагальнені самовартісні смислові утворення особистості [4].

У педагогічній літературі поняття “цінність” використовується, в основному, з точки зору виховання та духовності. Під цінностями розуміють елементи морально-духовного виховання, загальної культури людини, які визначають її ставлення до суспільства, довкілля, інших людей, самого себе. На думку О. Вишневського, цінності визначають зміст виховання, а стратегія і методи ставлять собі за мету сформулювати у дітей, підлітків та молоді систему прийнятих цінностей [2]. З 80-х років ХХ ст. активно розвивається напрям – педагогічна аксіологія – науки про цінності освіти, їхню природу, функції, взаємозв'язки. Предметом педагогічної аксіології виступає формування системи цінностей, ціннісного ставлення та ціннісної поведінки особистості.

У педагогічній аксіології класифікація цінностей базується за рівнем свого існування, де виділяють цінності соціально-педагогічні, групові та особистісні; більш розширено – за структурно-змістовним наповненням – загальнолюдські, національно-державні, професійні, колективні (групові), особистісні [3]. О. Вишневський пропонує класифікувати цінності відповідно структури людського суспільства, що послідовно, на його думку, включає: людину – родину – громаду – націю (державу) – все людство. Таким чином, О. Вишневський пропонує виділяти цінності особистого життя, сімейні цінності, громадянські цінності, національні цінності, абсолютні, вічні цінності та додає до них шосту групу – валео-екологічні цінності, які стосуються ставлення людини до власного організму та навколишнього середовища [2].

Якщо взяти здоров'я людини як цінність, то це поняття можна включити до будь-якої з наведених груп цінностей за різними класифікаціями. Тому це підтверджує думку про те, що здоров'я людини є наскрізною цінністю.

Формування цілей статті. Стан здоров'я населення України з початку 90-х років ХХ ст. значно погіршився, про що говориться у великій кількості публікацій, присвячених проблемі здоров'я, здорового способу життя дітей, підлітків, молоді та дорослих. Особливе занепокоєння викликає

погіршення стану здоров'я підлітків 15–17 років, бо саме підлітковий вік розглядається як перехідний критичний період у біологічному, психічному та соціальному розвитку людини, коли фактори довкілля мають значний, часто негативний, вплив на процеси росту і розвитку.

Старшокласники 15–17 років навчаються в звичних шкільних умовах, у той час як учні професійно-технічних навчальних закладів потрапляють в нові умови навчання, а часто і проживання. Змінюється характер навчання: учні оволодівають не тільки загальною середньою освітою, а й професійними навичками однієї або декількох споріднених спеціальностей. Професійно-технічна освіта переживає певні труднощі, які пов'язані із соціально-економічними змінами в суспільстві, демографічною ситуацією в країні, динамікою цінностей життя тощо.

Мета дослідження – вивчити життєві цінності учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів і визначити місце цінності “здоров'я” в їх ієрархії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проведено на базі п'яти професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) Сумщини, різних за профілем підготовки. В анкетуванні брали участь 474 особи віком 15–19 років, серед них 275 хлопців та 199 дівчат.

Визначення термінальних життєвих цінностей проводили за методикою М. Рокича. Відповідно до мети дослідження була зменшена кількість життєвих цінностей з 18 до 12. З анкети виключені цінності: активне життя, життєва мудрість, краса природи та мистецтва, пізнання, розвиток, продуктивне життя, внаслідок їх різного розуміння учнівською молоддю під час пілотного дослідження. Для аналізу отриманих даних основна увага приділялася цінностям, які займали три перші та три останні місця в запропонованому переліку.

Анкетування виявило, що молодь надає перевагу особистісним цінностям: здоров'ю (перше місце), щасливому сімейному (друге місце) та матеріально забезпеченому життю (третє місце). Цінність “здоров'я” на перше місце поставили 48,66 % осіб із загальної кількості обстежених, на друге місце – 14,17 %, на третє – 8,82 %. Але 1,07 % учнів поставили здоров'я на останнє місце. На трьох останніх місцях молодь розмістила розваги, щастя інших та творчість. Отримані дані, в основному, збігаються з результатами аналогічних досліджень, наведених у літературі. В роботах російських дослідників показано, що основними життєвими цінностями сучасної молоді виступають сім'я, друзі та здоров'я, потім називаються цікава робота та гроші [5]. Треба відмітити, що за останні 30–40 років відбулися певні зміни в ієрархії життєвих цінностей учнівської молоді. В 60–70-х роках ХХ ст. до першої трійки цінностей, крім здоров'я, входили мир у світі, цікава робота (не менше 2/3 досліджуваних ставили її на перше місце) [1]. В нашому дослідженні “цікава робота” як цінність вказана учнями ПТНЗ на сьомому місці.

У ході дослідження були виявлені незначні гендерні відмінності в ієрархії життєвих цінностей. Аналіз відповідей хлопців та дівчат показав, що на перших двох місцях у них здоров'я та щасливе сімейне життя, а на третьому – матеріально забезпечене життя у хлопців та любов – у дівчат. Незважаючи на те, що і у хлопців, і в дівчат на трьох останніх місцях перебувають ті ж самі цінності, що і в спільній виборці, але в дівчат інший розподіл місць між ними. А саме – дівчата на останнє місце розміщують розваги, що, на нашу думку, пояснюється домінуючою спрямованістю жіночої статі на створення сім'ї, а хлопці – творчість.

Вік 15–18 років вважається основним періодом формування особистісних цінностей, характерних для дорослої людини. Протягом зрілого періоду життєві цінності суттєво не змінюються. Тому цікавим є порівняння вибору цінностей у віковому аспекті. Так, п'ятнадцятирічні підлітки надають перевагу щасливому сімейному життю (перше місце), матеріально забезпеченому життю (друге місце) та здоров'ю (третє місце). В той же час сімнадцятирічні учні здоров'я ставлять уже на перше місце, а щасливе сімейне та матеріально забезпечене життя – відповідно на друге та третє місця. Також цікаво відмітити, що підлітки 15 років цінність “цікава робота” розміщують на п'ятому місці, а молодь 17 років – на дев'ятому. Причому п'ятнадцятирічні хлопці цікаву роботу ставлять на друге місце, дівчата – на восьме; сімнадцятирічні хлопці – на шосте, дівчата – на дев'яте. Отже, можна зробити висновок про більше значення роботи для чоловічої статі, що пояснюється біологічним призначенням і соціальним розподілом функцій між чоловіками та жінками. В той же час турбує тенденція зниження з роками інтересу до роботи, скоріше за все, це спостерігається внаслідок негативних соціально-економічних умов в країні та недостатньої привабливості робітничих професій для молоді. При дорослішанні також зменшується цінність розваг, які з восьмого місця в 15 років переміщуються на останнє місце – у 19 років.

Аналіз ієрархії життєвих цінностей учнівської молоді, яка оволодіває спеціальностями різного професійного спрямування, виявив спільність та деякі незначні відмінності серед них. Так, усі учні без винятку поставили на перше місце цінність “здоров'я”, але середній ранг ця цінність отримала від 2,31 до 3,41. Найбільше “цінують” здоров'я майбутні будівельники, найменше – майбутні спеціалісти сфери послуг і промисловості. Серед майбутніх аграріїв цінність “здоров'я” має ранг 3,33, що також свідчить про більший розкид місць для цінності “здоров'я”, ніж серед будівельників. Цікавим у цій категорії молоді є статеві відмінності: у хлопців при виборі цінностей “здоров'я” отримало ранг 2,8, а у дівчат – 4,25, тобто серед дівчат “здоров'я” не має такої однозначної переваги, як у хлопців.

У зв'язку з тим, що провідною життєвою цінністю учнівської молоді виступає здоров'я, постає питання: “Чому стан здоров'я молоді та населення України з кожним роком погіршується?”. Можна припустити, що цінність набуває ваги тоді, коли вона втрачається або зменшується. Тоді серед осіб, які частіше хворіють і мають гірший стан здоров'я, проблема здоров'я набуває першочергового значення. В той же час, за даними І. В. Цветкової, серед осіб, які частіше хворіють, більше тих, хто не вважає проблему здоров'я однією з основних [8]. Тоді відповіді на анкети для визначення життєвих цінностей або ціннісних орієнтацій фіксують не занепокоєння реальним станом здоров'я, а те, що воно розглядається як певна цінність. Визнання цінності не означає, що особистість має аналогічну ціннісну орієнтацію.

Висновки. Серед учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів провідними життєвими цінностями є цінності особистісного життя. Найважливішою цінністю молодь вважає здоров'я. За період навчання в ПТНЗ суттєво зменшується цінність цікавої роботи, цінність здоров'я зростає. Випускник професійно-технічного навчального закладу може характеризуватися орієнтовно таким ціннісним портретом: “Щасливе сімейне життя – головне у моєму житті. Його можливо досягти, якщо в мене буде передусім матеріальне благополуччя і любов. Здоров'я мені потрібне для матеріального забезпечення сім'ї. Цікава робота – не головне у житті, краще мати роботу, яка приносить добрий заробіток. Друзі прикрашають моє життя. А розваги – для дітей”.

У подальших дослідженнях планується уточнити різницю між поняттями “цінність”, “ціннісна орієнтація” “ціннісне ставлення”; проаналізувати розуміння учнями ПТНЗ здорового способу життя та намітити шляхи для формування ціннісного ставлення до здоров'я у учнівської молоді.

Література

1. Аза Л. А., Поддубный В. А., Ручка А. А. Ценностные ориентации рабочей молодежи.– К.: Наук. думка, 1978.
2. Вишневський О. Природа цінностей виховання // Пед. думка.– 2006.– № 2.– С. 11–22.
3. Емец В. С. Профессионально-ценностные ориентации и их формирование в образовательных учреждениях // Пед. науки.– 2006.– № 6.– С. 117–125.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность.– М.: Политиздат, 1977.– 304 с.
5. Семенов В. Е. Ценностные ориентации современной молодежи // Социс.– 2007.– № 4.– С. 37–43.
6. Тугаринов В. П. Ценности личные и общественные // Сов. педагогика.– 1967.– № 4.– С. 101–109.
7. Тугаринов В. П. Избр. филос. тр.– Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1988.– 344 с.
8. Цветкова И. В. Здоровье как жизненная ценность подростков // Социс.– 2005.– № 11.– С. 105–109.
9. Якуба Е. А. Право и нравственность как регуляторы общественных отношений при социализме.– Х.: Изд-во Харьков. ун-та, 1970.– 208 с.

Анотації

У статті аналізуються результати дослідження життєвих цінностей в учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: цінність, здоров'я, учні професійно-технічних навчальних закладів.

В статті аналізуються результати дослідження життєвих цінностей у учасників професійно-технічних навчальних закладів.

Ключевые слова: ценность, здоровье, учащиеся профессионально-технических учебных заведений.

In article results of ascertaining experiment with research of live values of the students of professional technical educational establishments are submitted.

Key words: value, health, students of professional technical educational establishments.